

Csetri Lajos köszöntése

SZAJBÉLY MIHÁLY

Csetri Lajos 70 éves

Nem nagyon tudok elképzelni embert, aki nála jobban gyűlölné az ünneplést és az ünnepi laudációkat, ezért aztán hadd meséljek először is arról, hogyan lett Csetriből híres ember. 1970 tavasza volt, sőt lassan nyara, utolsó tanítási hét az iskolában, ültünk páran harmadikosok a Ságvári gimnázium KISZ-szobájában, lyukas óra volt, untuk az iskolát az év végi felelésekkel együtt és vártuk a nyarat, kint meg csepergett a langyos eső és mi azt játszottuk, hogy híres embert kell mondani, ugye tetszenek ismerni ezt, az egyik fordulóban éppen Cs-vel. Először csak úgy pattognak a nevek Csajkovszkijtól Csiky Gergelyig, majd lassan kifogyni kezdtünk, egyre hosszabb és elmélyültebb hallgatások következtek, amikor egyszer csak azt mondtam, hogy Csetri. Csetri Lajos. A többség felhördült: *Az ki?* Pontosan én sem tudtam, a Tiszatájból ismertem a nevét, Déry Tiborról és Németh László drámájának szegedi ősbemutatójáról írt azon a tavaszon, szerencsére ott volt Székely Magdi, itt van az egyetemen és szokott írni, mondta, hát akkor nagynehezen elfogadták és így lett Csetriből híres ember a Ságvári gimnázium KISZ-szobájában, 1970 tavaszán.

Akkor még nem tudtam, hogy Csetrit ismerem is, pedig Csetrit Szegeden még az is ismeri, aki nem ismeri, legfeljebb nem tud róla, hogy ismeri. Csetri ugyanis idestova negyven éve végzi minden nap szokásos sétáját a városban, hatalmas koponya, vastag szemüveg, jellegzetes járás, esetenként hátul összekulcsolt kéz. Mondom, Csetrit Szegeden mindenki ismeri, a boltosok meg különösen, mert Csetri lelkes beszerző, csúnya árut aligha mernek neki adni, mert rettentő mérges tud ám lenni, egyszer tanúja voltam annak, amikor egy ugrifüles tanuló lány a nagyáruházban be akarta csomagolni neki a felvágott végét is, hát mit mondjak, a végén nem csomagolta be, azóta már biztosan családanya és három gyermeke van, de a felvágott végét biztosan nem csomagolja be azóta se senkinek.

Csetriről egyébként mindig csak anekdotákat hallottam mondani, rosszat senkitől soha, sem hallgatóktól, sem kollégáktól, még a háta mögött is dicsérik, ami szakmánkban legalábbis meglepő. Az általa irányított doktori iskolához eddig tizenhárom alprogram csatlakozott a bölcsészkaron, tizenhárom mentalitásban és tudományfelfogásban erősen eltérő alprogramvezetővel. Nem hiszem, hogy rajta kívül bárki képes lett volna e példás (és példa nélkül álló!) összefogás megteremtésére. Másként fogalmazva Csetri Lajos teljesítménye minden vitán és rosszmájon felül áll, pedig élete és tudományos pályája éppen nem volt mentes a kényszerű karamboloktól. A morbid humor nem idegen tőle, ezért aztán biztosan nem veszi rossz néven, ha azt mondom, hogy igazi szerencséje csak egyszer volt, 1956 őszén, amikor a forradalmi napokat a budakeszi tudósanatóriumban tölthette, még a lehetőségétől is távol annak, hogy valami olyasmit tegyen, amiért később megtorlásban lehetett volna része. Ekkortájt mondta neki egyébként az orvos, hogy Csetrikém, nem operálok meg magát, mert ott maradna a műtőasztalon, így meg szépen nyugodtan, sétálgatva élélhet még pár évet.

Csetri azóta sétál, és köszöni, jól érzi magát.

Imádja például a rajzfilmeket és Karl May indiántörténeteit. *Berzsenyi ódaköltészete 1808-ig* című kandidátusi disszertációját, mely némileg átdolgozott formában *Nem sokaság, hanem lélek* (Bp. 1986) című tanulmánykötetének gerincét alkotja, pár hónap alatt ütötte bele egyenesen az írógéphez, de ha kezdődött a Foxi Maxi a jugó tévében (a hetvenes évek vége táján ott minden este volt rajzfilm-blokk), akkor talán még a mondatot is képes volt félbehagyni. És amikor már látszott a munka vége, akkor azt mondta nekem, komoly tudományát bámuló komoly tudományos ösztöndíjas gyakornokának, hogy édes öregem, ha végzek, akkor egy darabig csak a Winnetout fogom olvasni.

Nagyon sokat és sok mindent ellestem tőle életemben, de a leghálásabb talán ezért a mondatért vagyok neki, mert belőle lazaságot tanultam és öniróniát, meg hogy féljek azoktól, akik olyan rémesen komolyan veszik a tudományukat meg a tiszta forrást, hogy csak lehúzott redőny mögött mernek odaülni mondjuk a *Vészhelyzet* elé, amiről egyébként nem tudom, hogy Csetri megnézte-e valaha is.

A tüdőbetegség mögött háború volt és hadifogság, következménye pedig későn induló tudományos pálya lett. Közel járt már a harminchoz, mire első írása, egy kritika, megjelent a Tiszatájban, ahol azután 1959-től kezdve jelentkezett viszonylagos rendszerességgel recenziókkal és vitacikkekkel. A Somogyi Könyvtárban dolgozott ekkortájt, egészen 1963-ig, amikor Szauder József tanársegédi (!) helyet teremtett az akkor éppen harmincöt éves Csetri Lajos számára az Ady-téri irodalomtörténeti tanszéken. Merényi Oszkár egyébként az 1979-ben megjelent Berzsenyi kritikai kiadás jegyzeteiben még mindig tanársegédként emlegette őt, pedig Csetri akkor már docens volt, és jellemző rá, hogy miközben majd száz oldalon sorolta a vaskos könyv kéziratának hibáit lektori jelentésében, ezt a tévedést nem tartotta szükségesnek kijavíttatni.

A egyetlen érdeklődése először az irodalomelmélet és az esztétika kérdései felé fordult, néhány igen fontos tanulmányt publikált Lukács Györgyről, valamint a stílus fogalmairól, az „örök stílusok”, a korstílusok és a stílusirányzatok problematikájáról. Igen jó kapcsolatot alakított ki eközben az MTA Irodalomtudományi Intézetében Nyíró Lajos vezetésével működő irodalomelméleti kutatócsoporttal, a régi *Kritika* című folyóirat körével, mely Magyarországon először ütött rést az ortodox marxista irodalomfelfogás, az örök realizmus és a tükrözésemelvények falán. Néhány évvel később azonban a kultúrpolitika megelégette e modern és szabad szellemű kutatásokat, Csetri-nek pedig ismét váltania kellett. Amikor a *Kritika* 1972-ben a leszámolás győzedelmes záróakkordjaként Pándi Pál kezébe került, ő már az irodalomelmélet és az esztétika területén is aktuálisnak bizonyult kérdéseinek kutatása helyett az irodalomtörténet területére húzódott kényszerűen vissza.

Hamarosan megszületett első irodalomtörténeti tanulmányain azonban a kényszernek semmi nyoma, érdeklődését valóban megragadta a magyar felvilágosodás irodalmának problematikája. Első e témakörbe vágó tanulmányai 1969-ben jelentek meg, Kazinczynek *A tanítvány* című verséről, illetve Buczy Emilről és az Erdélyi Múzeum irodalomszemléletéről. Bekapcsolódott az Irodalomtudományi Intézet 1970-ben megalakult XVIII. századi kutatásokkal foglalkozó csoportjának munkájába, és nagyívű tanulmányt közölt az ott folyó munka első eredményeit bemutató, Szauder József és Tarnai Andor által szerkesztett *Irodalom és felvilágosodás* (Bp. 1974) című kötetben a kor hazai irodalomszemléletének nyelvfilozófiai alapjairól. Terjedelmét tekintve szinte kisebb könyvnyi írása szakmai körökben osztatlan elismerésre talált. E filozófia-nyelv- és irodalomtörténet határmezsgyéjén található kérdéskörhöz az övéhez hasonló, az egyes tudományterületeken felülemelkedő nézőpontból és szintetizáló igénnyel, ráadá-

sul a kor európai jelenségeinek fölényes ismeretében korábban senki sem nyúlt hozzá. Azóta sem. A következő évtizedekben, Berzsenyiről szóló kutatásainak lezárása után figyelmét elsősorban a 19. század eleji magyar irodalmi nyelvújítás nyelv- és irodalomszemléletének kutatása kötötte le. Sorra megjelent tanulmányaiban következetesen történeti nézőpontból vette szemügyre az ortológusok és neológusok egykori összecsapásainak dokumentumait, és bizonyította egyre határozottabban, hogy a hagyományosan Kazinczy-párti magyar irodalomtörténet-írás jelentősen túlértékelt a széphalmi vezér működésének nem csupán jelentőségét, hanem modernségét is. Kritikatörténeti kutatásait végül akadémiai doktori disszertációjában foglalta össze, mely *Egység vagy különbözőség?* címmel 1990-ben könyvformában is megjelent.

Mindazok persze, akiknek abban a szerencsében lehetett részük, hogy Csetri tanár úr előadásait hallgathatták a szegedi egyetemen, jól tudják, hogy mennyi mindenről beszélt még az említettekén kívül is. Mindig papír nélkül, szabadon, mégis szinte nyomdakésznek tűnő, terjedelmes mondatokban, arcán a rá olyannyira jellemző folyamatos mosollyal. Szerencsés esetben gondolatmeneteinek egy részét legalább belefogalmazta recenzióiba. Így az 1970-es évek közepe táján tartott, rendkívül izgalmas romantika-előadásainak lényege megtalálható Rohonyi Zoltán *A magyar romantika kezdetei* (Bukarest, 1975) című könyvéről írott kritikájában, az európai felvilágosodásról kifejtett nézeteinek töredékeit az *Értekezések és filozófiai levelek* című, magyar nyelvű Rousseau-válogatásról megjelentetett ismertetője őrzi, a Bánk bánról vallott elképzeléseiről pedig Sándor Iván *Vég semmiség* (Jelenkor Kiadó, 1993) című munkájáról közölt bírálatában találunk ízelítőt. Az 1990-es évek elején, miután a tanszéken hallgatói kérésre megindult a 19. századi speciális irodalomtörténeti képzés, megint egyszer témát váltott, és ezúttal az 1849 utáni évtizedek irodalom- és nemzetszemléletének a problematikájában mélyült el; ennek azonban egyelőre még recenzióban sincsen nyoma.

Nem baj, lesz majd ezután.

Csetri Lajos maga az állandóság és a bizonyosság, sokunk számára biztonság és mérce. Nézem a fényképét 1986-os tanulmánykötetének borítóján: semmit sem változott. Az, hogy most hetven éves lett és nyugdíjba megy, hihetetlen. Öröm, hogy alkotó ereje teljében teszi ezt; önzés, hogy nem engedjük el igazán. Csak egy kicsit. Annyira, hogy újságok, rajzfilmek, Winnetou, séta és bevásárlás mellett maradjon egy kis ideje megírni mindazt, amiről eddig csak beszélt nekünk. Sőt még annál is többet.

Javíthatatlanok és telhetetlenek vagyunk valamennyien.

TEMESI FERENC

Egy ritka ornitológusról

Az esztétika olyan az írók számára, mint az ornitológia a madaraknak. Életem első esztétájával a jósors hozott össze a szegedi bölcsészkar röptetőjében. Nem tudtam még, hogy filozófus és irodalomtörténész is, de vastag szemüvege mögül biztató tekintete és fülig érő mosolya megnyugtató. Ő volt a mi „patronáló tanárunk”, vagyis olyan valaki, akihez ügyes-bajos dolgával fordulhatott a gólyamadár, a bölcsészkar hatalmas kalitkájában. Afféle pót-osztályfőnök. Mindenki mindig számíthatott a segítségére.